

УДК [378.015.3:005.32]:51

В.А. Войтовик

Вінницький державний педагогічний університет ім. М. Коцюбинського

ДІАГНОСТИКА СФОРМОВАНOSTІ МОТИВАЦІЙНОГО КОМПОНЕНТУ ЗАГАЛЬНОПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МАТЕМАТИКИ

У статті окреслено групи навчальних мотивів, стосовно формування математичних компетентностей, розглянуто використання методик діагностики мотиваційного комплексу навчально–професійної діяльності і виявлення мотивації загально професійної підготовки майбутніх учителів математики, використовуючи методики професійної діяльності К. Замфіра (в модифікації А. Реана) і виявлення мотивації навчання (В. Каташева).

Ключові слова: *мотиви, мотивація, мотиваційний комплекс, навчально-професійна мотивація студента, математичні компетентності.*

Постановка проблеми. Вдосконалення навчального процесу у вищих навчальних закладах, активне впровадження в освітні процеси сучасних технологій, котрі вимагають значних додаткових знань і вмінь від педагога, та висока соціальна роль учителя в сучасному українському суспільстві спонукають задуматись над мотивами вибору студентом саме вчительської професії. Оскільки мотивація є основною рушійною силою для розвитку професійних навичок студента, то вона може допомогти досягнути вершин майстерності у майбутній професійній діяльності. Як зазначає В. Сластьонін, професійно вмотивовані вчителі найбільш цілеспрямовані і наполегливі. Професійні мотиви, поєднані з високим рівнем креативності, забезпечують оптимальний результат педагогічної діяльності вчителя. Для таких вчителів притаманним є пошук інноваційних форм та методів роботи, осмислення власної професійної діяльності, створення власних концепцій [7].

Варто нагадати також і про той факт, що в перехідні чи кризові періоди розвитку суспільства основні мотиваційні чинники часто змінюються, нівелюючи старі пріоритети та піднімаючи раніше неважливі, а подекуди і визначаючи абсолютно нові мотиваційні структури. Правильно вмотивований фахівець буде завжди віддавати максимум сил на підвищення свого професійного рівня як у процесі навчання, так і в період подальшої професійної діяльності.

Аналіз актуальних досліджень. Проблему формування позитивної навчальної мотивації вивчали та досліджували багато педагогів і психологів. Для визначення ефективності процесу формування позитивної навчальної мотивації студентів важливими є праці Л. Власенко, В. Галузьяка, В. Давидова, Д. Ельконіна, М. Заброцького, Є. Ільїна, С. Максименка, А. Степанова, В. Шахова та інших. Питання мотивації діяльності студентів у процесі навчання у вищому навчальному закладі досліджують В. Білоус, С. Занюк, М. Мешкова, Н. Мойсеюк, Л. Подоляк, А. Реан, А. Цимбалюк, Х. Хекхаузен, В. Юрченко, В. Якуніна та ін.

Метою статті є визначення рівнів навчально–професійної мотивації для формування математичних компетентностей студентів.

Виклад основного матеріалу. Учені трактують мотив як внутрішнє спонукання особистості до того чи іншого виду активності (діяльність, спілкування, поведінка), пов'язане із задоволенням певної потреби [3, с. 217]. Мотиви вибору професії мають значний вплив відповідно і на мотиви учіння, тобто «причини, що спонукають студента до навчання, його настанови (психологічне налаштування, готовність до пізнавальної

діяльності та ін.), пізнавальні потреби та інтереси, які визначають цілеспрямованість, наполегливість та інші вольові якості студентів» [5, с. 159].

Х. Хекхаузен мотивацію визначає як процес, що здійснює вибір між різними можливими діями, які регулюють і скеровують особистість на досягнення цілей і не дозволяють зупинитися їй на цьому шляху [8].

На успішність студента впливає рівень його інтелектуального розвитку, ерудиція і вміння, з якими він приходять після закінчення середньої загальноосвітньої школи. Проте в дослідження А. Реана був виявлений цікавий факт: результати тестування студентів-майбутніх педагогів за шкалою їхнього загального інтелекту були зіставленні з рівнем успішності. Виявилось, що відсутній значущий зв'язок рівня інтелекту студентів із показниками успішності як із фахових предметів, так і з дисциплін загально-гуманітарного циклу. Пізніше, у своїх дослідження В. Якуніна та М. Мешкова встановили суттєву закономірність. Виявилось, що «сильні» і «слабкі» студенти все ж таки відрізняються один від одного, однак не за рівнем інтелекту, а за мотивацією навчальної діяльності. Для «сильних» студентів характерною є внутрішня мотивація: вони мають потребу в опануванні професією на високому рівні, зорієнтовані на триманні міцних професійних знань і практичних умінь. Щодо «слабких» студентів, то їхні мотиви загалом зовнішні, ситуативні: уникнути осуду і покарання за низьку успішність, не залишитися без стипендії тощо [5, с. 160].

Учені зауважують, що мотиваційний комплекс особистості студента має дуже складну будову, це не просто набір певних чітко означених мотивів, які в своїй сукупності визначають силу та вектор мотивації. На цей процес впливають як базові установки прийняті у суспільстві, так і актуальні потреби людини, тому формування мотивації це справа глибоко індивідуальна, вона потребує від викладача високого рівня як професійних знань та умінь, так і масштабного комплексу особистісних цінностей, котрі будуть задавати фон для впливу на студента, дозволяючи коригувати напрями та мотиви його діяльності. А. Кузьмінський, виокремлює кілька груп мотивів:

- *соціальні*, які мають широкий спектр прояву (прагнення особистості через учіння утвердити свій соціальний статус у суспільстві та в конкретному соціальному колективі);
- *спонукальні*, які пов'язані з впливом на свідомість тих, хто навчається, певних чинників – вимог батьків, порад, прикладів викладачів;
- *пізнавальні*, що виявляються у пробудженні пізнавальних інтересів і реалізуються через отримання задоволення від самого процесу пізнання і його результатів;
- *професійно-ціннісні*, які відображають прагнення студентів отримати ґрунтовну професійну підготовку для ефективної діяльності в різних сферах життя. Вони особливо важливі у процесі навчання у вищих навчальних закладах;
- *меркантильні*, що зумовлені безпосередньою матеріальною вигодою особистості [2, с. 183].

У своїх працях М. Овчинников професійно-педагогічну мотивацію розуміє, як сукупність чинників та процесів, які після відображення у свідомості людини, спонукають та спрямовують особистість до вивчення всіх аспектів майбутньої професії. Професійна мотивація виступає як внутрішній рушійний чинник розвитку професіоналізму та особистості, адже лише на високому рівні її формування можливий ефективний розвиток саме професійної освіченості та культури особистості [4].

Задоволення майбутнього вчителя вибором своєї професії залежить від високого рівня внутрішньої мотивації. У професійній діяльності В. Чирков виділяє два типи мотивації та відповідних їй типів поведінки:

- 1) зовнішня мотивація (extrinsic motivation) і, відповідно, зовнішньо мотивована поведінка (extrinsic motivated behavior);
- 2) внутрішня мотивація (intrinsic motivation) і, відповідно, внутрішньо мотивована поведінка (intrinsic motivated behavior).

Поняття зовнішньої мотивації використовується для визначення поведінки в тих ситуаціях, коли фактори, які її викликають та регулюють, знаходяться поза особистістю та поза її поведінкою. Зовнішня мотивація заснована на нагородах, заохоченнях, покараннях чи інших видах зовнішньої стимуляції, які ініціюють необхідні та гальмують непотрібні види поведінки. Зовнішньо вмотивована діяльність зникає, як тільки зникає зовнішній стимулятор. Внутрішньо мотивовані дії не мають якоїсь певної системи заохочень, крім самої активності. Люди займаються такою діяльністю заради неї самої, а не для отримання певних зовнішніх нагород. Така діяльність є самоціллю, а не способом досягнення іншої мети [9].

Для діагностики мотивації професійної діяльності майбутнього вчителя математики (внутрішньої, зовнішньої позитивної та негативної мотивації) та рівнів професійного навчання, нами були використані методики мотивації професійної діяльності К. Замфіра (в модифікації А. Реана) та виявлення мотивації навчання (В. Каташева) [6].

В основі методики К. Замфір, лежать концепції внутрішньої і зовнішньої мотивації професійно-педагогічної діяльності. Психологи визначають наступні тлумачення цих понять: зовнішньою мотивацією називають детермінацію поведінки фізіологічними потребами і стимуляцією середовища, внутрішньою мотивацією – зумовленість поведінки чинниками, безпосередньо не пов'язаними із впливом середовища і фізіологічними потребами організму; внутрішньо мотивована поведінка здійснюється заради себе самої і не може бути лише засобом досягнення зовнішньої цілі [1].

На основі одержаних результатів за проведеною методикою автор виділяє найбільш оптимальний баланс мотиваційних комплексів $ВМ > ЗПМ > ЗНМ$ і $ВМ = ЗПМ > ЗНМ$ ($ВМ$ – внутрішня мотивація, $ЗПМ$ – зовнішня позитивна мотивація, $ЗНМ$ – зовнішня негативна мотивація). Найбільш оптимальний баланс мотиваційного комплексу сприяє активності студента, вмотивованого змістом педагогічної діяльності, бажанням досягти позитивних результатів.

В дослідженні мотиваційного комплексу професійної діяльності та виявлення мотивації навчання брали участь студенти першого та четвертого курсів ОКР бакалавр напряму підготовки «Математика» Вінницького державного педагогічного університету ім. Михайла Коцюбинського.

Результати дослідження мотиваційних комплексів професійної діяльності студентів першого та четвертого курсів (методика К. Замфір в модифікації А. Реана), представлені в таблицях 1 і 2.

Таблиця 1.

Відповідність числа опитуваних до певного мотиваційного комплексу (1 курс)

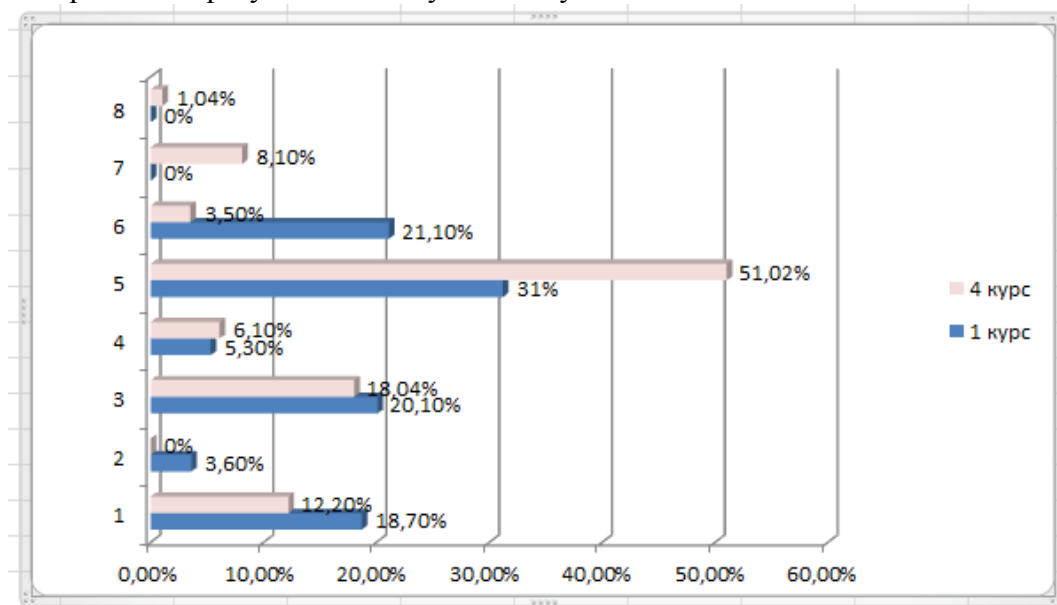
Мотиваційний комплекс					Кільк. студ., %
ВМ	<	ЗПМ	>	ЗНМ	18,7%
ВМ	=	ЗПМ	=	ЗНМ	3,6%
ВМ	<	ЗПМ	<	ЗНМ	20,1%
ВМ	=	ЗПМ	>	ЗНМ	5,3%
ВМ	>	ЗПМ	>	ЗНМ	31,2%
ВМ	>	ЗПМ	<	ЗНМ	21,1%

Таблиця 2.

Відповідність числа опитуваних до певного мотиваційного комплексу
(4 курс)

Мотиваційний комплекс					Кільк. студ., %
ВМ	>	ЗПМ	>	ЗНМ	51,02%
ВМ	=	ЗПМ	>	ЗНМ	6,1%
ВМ	>	ЗПМ	=	ЗНМ	8,1%
ВМ	<	ЗПМ	>	ЗНМ	12,2%
ВМ	>	ЗПМ	<	ЗНМ	3,5%
ВМ	<	ЗПМ	=	ЗНМ	1,04%
ВМ	<	ЗПМ	<	ЗНМ	18,04%

Порівнявши результати опитуваних студентів маємо:

1 -8 мотиваційні комплекси

Рис. 1. Результати «Методики професійної діяльності»
(методика К. Замфір в модифікації А. Реана)

Використана методика діагностики мотивації професійно-педагогічної діяльності показала (рис. 1), що в студентів четвертого курсу переважає оптимальний мотиваційний комплекс (ВМ > ЗПМ > ЗНМ), тобто внутрішня мотивація, яка пов'язана з більш високим рівнем когнітивної гнучкості, креативності, зростанням самоповаги, переважанням позитивних емоцій, інтересу, задоволення від роботи. У навчальній діяльності внутрішня мотивація корелює з кращим запам'ятовуванням матеріалу, високим рівнем засвоєння, наданням переваги розв'язанню оптимально важких завдань [5]. Низький мотиваційний комплекс (ВМ < ЗПМ < ЗНМ) у студентів першого курсу представлений 20,1%, а в студентів четвертого курсу 18,04%, тобто у студентів має перевагу зовнішня мотивація, яка зникає із відсутністю зовнішнього підкріплення. Аналізуючи отримані мотиваційні комплекси можна побачити, що різниця між показниками внутрішньої і зовнішньої негативної мотивації для студентів першого курсу досить мала, а для четвертого становить значний відсоток, що є позитивною характеристикою оптимізації мотиваційного комплексу останньої групи.

Реальна діяльність завжди полімотивована, а тому і в учінні студента потрібно розуміти ієрархію мотивів, їхню підпорядкованість, помічати головні мотиви. У мотивації, звичайно, можливі зміни, а тому важливо враховувати, які мотиви учіння студентів є провідними на кожному курсі і який рівень цих мотивів [5]. Для перевірки рівня мотивації студентів, розглянемо результати «Методики виявлення мотивації навчання» (В. Каташев):

Таблиця 3.

**Результати опитувальника «Методика виявлення мотивації навчання»
(В. Каташева) (1 курс)**

Рівень мотивації	Кількість студентів, %
Низький рівень	40,5%
Середній рівень	32,4%
Нормальний рівень	27,1%
Високий рівень	0%

Таблиця 4.

**Результати опитувальника «Методика виявлення мотивації навчання»
(В. Каташев) (4 курс)**

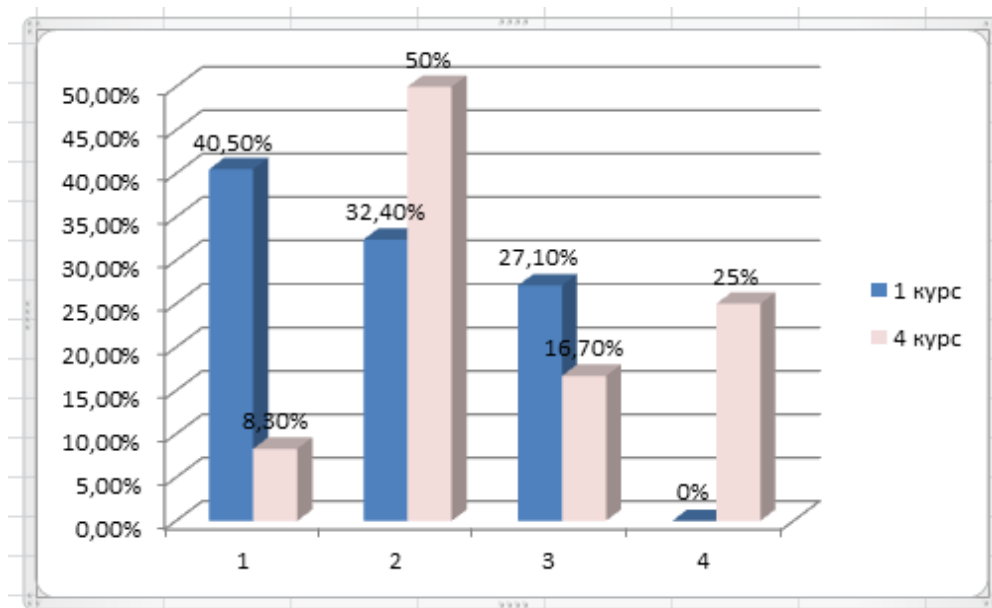
Рівень мотивації	Кількість студентів, %
Низький рівень	8,3%
Середній рівень	50%
Нормальний рівень	16,7%
Високий рівень	25%

В результаті проведеної методики ми отримали наступну порівняльну діаграму (рис.2).

З рис. 2 можна зробити висновок, що в студентів четвертого курсу переважає середній рівень, а в студентів першого курсу низький рівень мотивації професійного навчання, тобто «споживацьке» [5] ставлення до навчання. Варто звернути увагу, що високий рівень мотивації професійного навчання для студентів першого курсу відсутній, тоді як для четвертого курсу він складає 25%, «тобто наявне усвідомлення студентами власного смислу навчання, предметно-рефлексивного ставлення до професійного навчання, суб'єктивної активності і суб'єктивного ставлення» [5].

Висновки. Дослідження рівнів професійної та навчальної мотивації студентів дозволяє спрогнозувати подальші шляхи формування математичної компетентності та професійних мотивів. Визначення набору мотиваційного комплексу дозволяє спроектувати структуру навчального процесу для максимального розвитку уже наявної зовнішньої мотивації та проведення поступової конвертації її ще й внутрішню мотивацію. Щоб навчально-професійна діяльність студента стала ефективним чинником його розвитку, потрібно постійно вдосконалювати потребнісно-мотиваційну сферу

особистості майбутнього фахівця. Глибоке пізнання мотивів навчально-професійної діяльності студентів може забезпечити успіх, спрямувати їхню активність у русло професійного розвитку [5].

1-низький рівень мотивації професійного навчання; 2-середній рівень мотивації професійного навчання; 3-нормальний рівень мотивації професійного навчання; 4-високий рівень мотивації професійного навчання

Рис. 2. Результати «Методики виявлення мотивації навчання» (В. Каташев)

Література

1. Занюк С. С. Психологія мотивації: Навчальний посібник / С. С. Занюк. – К.: Вид. «Либідь», 2002. – 304 с.
2. Кузьмінський А. І. Педагогіка вищої школи: Навчальний посібник / А. І. Кузьмінський. – К.: Знання, 2005. – С. 183.
3. Мойсеюк Н. Є. Педагогіка. Навчальний посібник / Н. Є. Мойсеюк. – К.: ВАТ «Білоцерківська книжкова фабрика», 2007. – С. 217.
4. Овчинников М. В. Динамика мотивации учения студентов педагогического вуза и ее формирование: дис. канд. псих. наук / М. В. Овчинников. – Курган, 2007. – 205 с.
5. Подоляк Л. Г. Психологія вищої школи: Підручник, 2-е вид. / Л. Г. Подоляк, В.І.Юрченко. – К.: Каравела, 2008. – 352 с.
6. Реан А. А. Психология и педагогіка / А. А. Реан, Н. В. Бордовская, С. И. Розум. – СПб.: Питер, 2002. – 432 с.
7. Слостенин В.А. Педагогіка: Инновационная деятельность / В.А.Слостенин, Л.С.Подымова. – М.: ИЧП «Издательство Магистр», 1997. – 224 с.
8. Хекхаузен Х. Мотивация и деятельность / Х. Хекхаузен. – М.: Смысл, 2003. – 860 с.
9. Чирков В. И. Самодетерминация и внутренняя мотивация поведения / В. И. Чирков // Вопросы психологии. – 1996. – №3. – С. 116-132.

РЕЗЮМЕ

Войтовик В. А. Диагностика сформированности мотивационного компонента общепрофессиональной подготовки будущего учителя математики. В статье обозначены группы учебных мотивов, по формированию математических компетентностей, рассмотрено использование методик диагностики мотивационного

комплекса учебно-профессиональной деятельности и выявление мотивации общепрофессиональной подготовки будущих учителей математики, используя методики профессиональной деятельности К. Замфира (в модификации А. Реана) и выявление мотивации учения (В. Каташев).

Ключевые слова: мотивы, мотивация, мотивационный комплекс, учебно-профессиональная мотивация студента, математические компетентности .

SUMMARY

Voitovyk V. Diagnosis formation motivational component general professional training future teachers of mathematics. *This paper outlines the training group motifs on the formation of mathematical competencies considered using diagnostic techniques of motivational complex educational and professional activities and identify general motivation training future teachers of mathematics using techniques of professional activity C. Zamfir (as modified by A. Rean) and identify learning motivation (V. Katasheva).*

Keywords: motivation, motivation, motivational complex, professional training and motivation of the student's mathematical competence.

УДК 378.015.311:[378.016:51]

А.Я. Клімішина

Вінницький державний педагогічний університет імені М. Коцюбинського

РОЗВИТОК ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МАТЕМАТИКИ У ПРОЦЕСІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ

У даній роботі визначено рівень сформованості інтелектуальної культури студентів фізико-математичних спеціальностей Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського; виділено шляхи розвитку інтелектуальної культури студентів протягом їх навчання у вищому навчальному закладі.

Ключові слова: інтелектуальна культура, рівень інтелектуальної культури студентів, шляхи розвитку інтелектуальної культури.

Постановка проблеми. Важливим завданням сучасної освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства. Така позиція відображена у Законі України «Про освіту», де зазначено, що освіта – це основа інтелектуального, культурного, духовного, соціального, економічного розвитку суспільства і держави [2]. Саме тому підготовка майбутніх учителів математики повинна поєднувати як теоретичну, так і практичну складові навчання. Адже висококваліфікований фахівець повинен володіти не лише певною сумою знань, але й вмінні застосовувати їх у різних нестандартних, проблемних ситуаціях. Це сприяє формуванню у нього творчого мислення (аналізу, синтезу, порівняння), комунікативних умінь, навичок навчально-дослідницької діяльності, що в свою чергу призводить до розвитку інтелектуальної культури вчителя.

Аналіз актуальних досліджень. Проблеми розвитку інтелектуальної культури майбутніх учителів математики вивчали багато дослідників. Загальні питання досліджено в працях О. Данилко, І. Захарової, О. Митника, О. Михаліна та інших. Зокрема, О. Данилко вивчала проблему формування інтелектуальної культури майбутніх учителів предметів фізико-математичного циклу засобами інформаційних технологій [1]. І. Захарова досліджувала формування інтелектуальної культури старшокласників засобами математики [3]. О. Митник займався питанням теоретико-методичних основ